

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Sønderjydsk Maanedsskrift

Udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland

ved Cl. Eskildsen og H. Lausten-Thomsen.

INDHOLD:

Høyer-Møller: Den gamle Borgmester. — Cl. E.: 11. November 1918. — H. Lausten-Thomsen: Krigsfangerne ved Rejsby. — Axel Lange og Chr. Seeberg: Nogle sønderjydske Planter, deres Navne og deres Stilling i Folkloren. — Samleren.

Nr. 6. — 1. DECEMBER 1928. — 5. Aarg.

KJØBENHAVNS HANDELSBANK

KJØBENHAVN
ETABLERET 1873

Aktiekapital (fuldt indbetalt) . . . Kr. 50.000.000
Reservefond 30.713.665

FILIALER I:

AABENRAA - AARHUS - ESBJERG - GRAASTEN
HADERSLEV - HORSENS - KALUNDBORG - ODENSE
RANDERS - RØNNE - SØNDERBORG - TOFTLUND
TØNDER - VIBORG - VARDE

Biler udlejes

altid pæne og under paalideligt
Førerskab.
Ogsaa over Grænsen.

H. Jensen Toft

Humlekærren, Tønder
Tel. 255.

Paa Ratebetaling sælges:

Dame- og Herrearmbaandsuhre
Stueuhre, Grammofoner,
rustfri Knive, Sølvplet o. s. v.

Forlang Tilbud.

Importlageret
St. Kongensg. 81, København K.

Indmeld Dem i

„Historisk Samfund for Sønderjylland“

og tegn Abonnement paa

„Sønderjydsk Maanedsskrift“

Den gamle Borgmester.

Paa den lille Kirkegaard bag ved Mennoniternes Kirke i Frederiksstad staar der paa en Gravsten:

Hier ruht
Bürgermeister
Jan Jellos Schütt
R. v. D.
geb. 3. Nov. 1777
zu Nes auf
Ameland
gest. 8. Juni 1860.

Denne Mand var som Skibsdreng kommet til Sønderjylland og havde faaet en Købmands- og Kommissionsforretning i Frederiksstad. „En gammel Feltpræst“ Provst Høyer-Møller har fortalt hans Historie i „Tre af mine Venner“, en Bog, der saa varmt som faa kan anbefales sønderjydske Læsere. De bør læse den hele og ikke nøjes med det lille Brudstykke, „Sønderjydske Maanedsskrift i det følgende aftrykker som Tekst til Billedet af den gamle Borgmester.

Af „Tre af mine Venner“.

Det var lykkelige Tider, fordi Dagene gik hen i Arbejde, men i Fred. Der skulde komme andre Tider; Uvejret trak mere og mere sammen. Løgnens Svovllugt mærkedes allerede. Borgmesteren havde allerede tidlig trukket sig tilbage fra Stænderne; den Gang, da Peder Hiort Lorenzen „talte Dansk og fremdeles Dansk“ i Forsamlingen, da havde den Gamle nægtet at tage imod Valg, og passede sit Borgmester-Embed, som han ikke forlod, før han nødtes dertil.

Det var naturligt, at en Mand som han, hvis Hjerte laa paa hans Tunge, og som saavel for sig selv som for andre til enhver Tid og allevegne hævdede Talens Frihed, ikke kunde tie med sin dybeste Misbilligelse af alle Forberedelser til Oprøret. Han skjulte intet, som han overhovedet intet vilde huse, af det han havde nødig at skjule; det var ham ganske ligegyldigt, om Forargelsen kom fra dem, der stode over ham, eller fra dem, der stode under ham, han paatalte den dristig og uforfærdet; og det han kaldte Forargelse, det var ikke det,

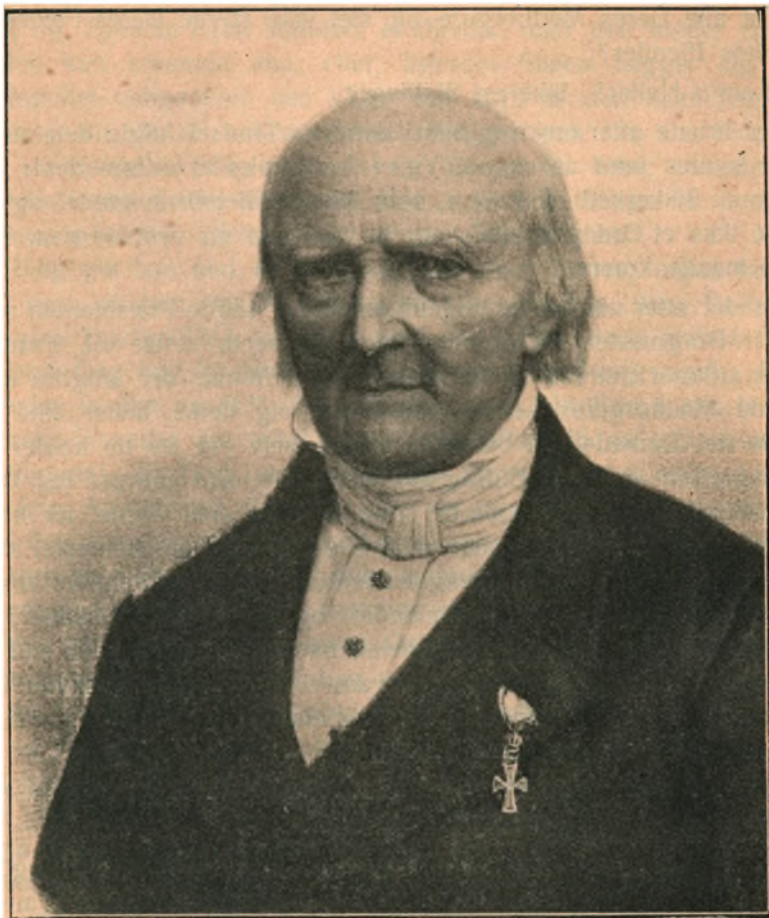
der stred imod hans Anskuelse, men alt hvad der stred imod Guds Ord. Og saa stor var Ærefrygten for ham, at hvor den gamle Mands snehvide Hoved viste sig, der bøjede Folk sig for ham; og hvor hans Røst lød — og den lød baade paa Torvet og paa Gaderne, hvor og naar Folk forsamledes — der havde den en Vægt, som ingen andens i Oprørets første Tid.

Det var naturligtvis Ledernes højeste Ønske at faa ham med, men de prøvede aldrig derpaa; thi de vidste, at de havde en Mand for sig, de aldrig kunde formaa til at kalde Ondt Godt eller Løgn Sandhed; — det maatte derfor komme til et Brud imellem dem, og det kom ogsaa dertil. De rige, opblæste Marsk-Bønders Hovmod i Forening med de forsultne Dagdriveres Higen efter at faa noget Nyt frem, mødtes paa Raadhuset med den Øvrighed, der selv havde tiltaget sig Myndigheden; Byen og hele Omegnen var bearbejdet i Forvejen, og Mødet var sammenkaldt for at ramme os, „der Erbfeind“, paa det ømmeste Sted. Til Lands mente de, at de intet havde at frygte af os; thi i deres egne Tanker vare de os jo i alle Henseender overlegne; og, naar en af dem stod lige overfor fem Danske, saa var der ingen Tvivl om, at Sagen hurtig vilde være endt, og Sejren være dem vis; thi Tapperhed og Dødsforagt var paa deres, men Fejghed og Dumhed paa vor Side. Til Søs var det ikke ganske saaledes; Flaade havde de ikke; vade ud og tage vore Skibe fra os, lod sig næppe gøre; at bygge store Skibe var der ingen Tid til; thi i en Fart skulde det hele endes; det blev derfor vedtaget, at der skulde bygges Kanonbaade; thi saadanne smaa Tingester som dem, vi havde, kunde hverken koste megen Tid eller mange Penge at anskaffe; altsaa valgte man denne Udvej, og den omtalte Dag samledes man paa Raadhuset for at blive enige om en Udskrivning i den Anledning.

Salen var propfuld, Stemningen var højtidelig, den ene vilde hellere frem og tegne sig for Bidrag end den anden. Enhver strakte sig saa langt, som han paa nogen Maade kunde, for at bringe det størst mulige Offer paa det forurettede Fædrelands Alter; Enigheden var fuldstændig. Ikke en eneste Mand havde talt et Ord, der kunde lade ane en anden Mening, og, hvis nogen havde udtalt et saadant, vilde det upaatvivlelig være gaaet ham, som det i sin Tid gik Kejserens Udsendinge paa Posthuset i Prag: at han var bleven kastet ud af Vinduet.

Borgmesteren var tilstede; han sad med det sædvanlige rolige og milde Ansigt, saa sikker og fast, som om han sad hjemme i sin Sofa hos sine Børn; men han tegnede sig ikke for noget Bidrag. De stores Liste var allerede sluttet, der begyndte at komme Smaafolk, som bragte deres lille Skærv; og, da de sidste havde været ved Bordet, og en af de tilstedeværende med høj Røst spurgte, om der var flere, vendte alles Øjne sig imod den gamle Borgmester, men han rørte sig ikke.

Præsidenten maa have haft en Anelse om, hvorledes det forholdt sig; thi han gav sig til at lægge sammen, hvad der var indkommet, og at oplæse saavel Givernes Navne som Summerne; den gamle blev siddende, da han var færdig hermed, og der blev saa stille i Salen, at

Den gamle Borgmester i Frederiksstad J. J. Schütt.

det ikke kunde undgaa nogens Øre, da Præsidenten vendte sig til ham med det Spørgsmaal:

„Nu De, Hr. Borgmester! hvor stort et Bidrag tør jeg tegne Dem for?“

men det undgik heller ingen, da denne kort og bestemt svarede:

„Kein'n Heller! Ikke en Skilling!“

Dersom der i et stort Kar, fyldt med Vand, var kastet en vældig gloende Brand, kunde det ikke have sydet stærkere, end det nu sydede i den store Sal; der hørtes de forfærdeligste Udraab om Falskhed og

Forræderi; de trængte sig sammen om den gamles Stol; alles Hænder vare imod ham, ikke en eneste Haand løftede sig i Vejret for ham, men han sad ganske rolig, indtil Stormen havde lagt sig saameget, at Præsidenten kunde faa Ørelyd for at sige:

„Hr. Borgmester! Har jeg ikke hørt fejl? Vil De ganske skille Dem fra alle Deres Medborgere og slet ikke styrke Deres Fædreland imod dets Fjender?

„Kein'n Heller! Ikke en Skilling!“

Det bruste atter omkring ham; den ene Trudsel fulgte den anden, og der syntes intet at være i Vejen for straks at udføre dem; men der var en Sikkerhed over ham, som ikke et Øjeblik svigtede, og han svarede ikke et Ord paa alle Angreb, men sad og ventede paa, hvad der nu maatte komme.

Da det atter var blevet nogenlunde stille, sagde Præsidenten atter:

„Hr. Borgmester! Vi kender Dem, og veed, at De vil, hvad De vil; jeg antager det for en Selvfølge, at en Mand, der langtfra at se paa sine Medborgeres bedste, modsætter sig dette, heller ikke kan beklæde det Embede, De beklæder. Men, selv om De nu holder fast ved Nægtelsen af noget Bidrag for Dem selv, saa spørger jeg Dem: hvilken Sum vil De tegne paa de store Marsk-Ejeres Vegne, for hvilke De indtil nu har været Mandatarius? Jeg beder Dem betænke, at De her sidder imellem en stor Mængde Medborgere, hvoraf enhver er rede til de allerstørste Ofre for Fædrelandet, og som veed at skatte Kærligheden til Landet, men som alligevel, hvor stor Agtelse den end har for Dem, vil, ligesaa lidt som jeg, være i Stand til at beskytte Dem imod dem; der af Iver for den gode Sag maaske kunde mene, at Deres Afslag ikke burde gaa upaatalt hen.“

Blodet var faret op i den gamles Ansigt, da han hørte disse Ord, men han rejste sig og svarede:

„I Deres og i mit eget Navn: Kein'n Heller, ikke en Skilling! thi jeg vilde handle imod min Samvittighed, om jeg gav Bidrag af andres Ejendom til denne Sag!“

Apostelen Paulus siger: „Ved Sandhedens Aabenbarelse anbefale vi os for alle Menneskers Samvittighed“ (2. Cor. 4); men vist er det, at dersom Sandheden kan sejre derved, at den faar Samvittigheden i den hørendes Bryst til sin medforbundne, saa er det just ogsaa dette, der opirrer imod Sandheden, som intet andet, at Samvittigheden maa give den Ret, men Samvittighedens Besidder nægter Retten. Just fordi Sandheden ikke vender sig til Erkendelsen, vil altsaa ikke „tage imod raison“, men den gaar lige løs paa Samvittigheden, derfor er Fjendskabet imod den saa bittert, og den, som gør sig til en Bærer af Sandheden, han maa finde sig i, selv at blive meget slet „anbefalet“.

Med de Ord, hvormed den gamle sluttede: „Jeg vilde handle imod min Samvittighed“, rørte han den hele Mængde paa det ømmeste Sted; og det var en slet Anbefaling for ham. Forvirringen i Salen var grænseløs; alle havde rejst sig og raabte i Munden paa hinanden; og dog, forunderligt maa det vel synes: ikke en rørte ham. Han gik fra sin Plads, og, ligesom Ilden standser et Øjeblik, naar den møder en Mur, før den kan antænde den, eller, ligesom Sneen lægger sig rundt omkring det enlige Hus ved Vejen saa højt, at den naar Taget, og dog lader en lille Sti aaben nærmest Væggen paa den ene Side, saaledes standsede de alle, trykkede sig tilbage for ham; saaledes som Lidenskabernes Trælle altid maa vige et Øjeblik tilbage for dem, der, ligesom Apostelen, „tjene Gud i en ren Samvittighed“.

Rolig gik han ned ad Trappen, hen over Torvet; ingen forfulgte ham; men, da han traadte ind ad sin Dør, og hun, hans Datter, der efter hans Hustrus Død var ham mere end Datter, hans trofaste Støtte, som hver Dag bad for ham, mødte ham med det Spørgsmaal: „Fader! hvorledes er det gaaet?“ da svarede han: „Mit Barn! alle Haarene paa vore Hoveder ere talte! Lader os forberede os paa, hvad der skal komme! Er Gud for os, hvo kan da være imod os!“

Hans Anelse slog ikke fejl; der var noget at forberede sig paa. Hvad der var sket, kom snart til alles Kundskab, derfor blev der sørget; som en Løbeild gik det ned ad de snorlige Gader, kaldte Beboerne ud af Husene, saa der dannede sig smaa Grupper hist og her; der blev sørget for, at de smaa Grupper samlede sig i større; den værste Pøbel, hvoraf der altid er nogen i enhver By, blev kaldt frem, kom til den Ære at staa i Geled med de andre, følte sig smigret derved, og begyndte at slaa Tonen an. Der hørtes enkelte Udraab, som snart samlede sig i dette ene: „Til Fædrelands-Forræderen!“ Maserne væltede sig op og ned ad Gaderne, men, hver Gang de kom til den Gade, hvor den gamle boede, drog de forbi; de kunde fra Hjørnet, hvor den stødte til den anden Gade, se hans Hus, men de drog forbi; der var altid noget, der drev dem til, ikke at staa stille. En Gang og to Gange drog de samme Vej; endelig blev der anvendt stærkere Midler: Opmuntringer i Forening med Brændevin overvandt tilsidst alle Betænklichkeiten, de drejede ned ad Gaden, men, som de nærmede sig Huset, gik de forreste bestandig langsommere, Raabene forstummede, og, da de endelig stod foran den lille Dør, var der ingen Lyd at høre. Og dog samledes de Hundrede for at skride til Angreb paa den ene.

Den gamle havde forberedt sig. Han havde befalet sin Datter og Datterdatter at blive i den bagerste Stue; selv gik han over i Gaarden, kom tilbage med en temmelig stor Trædunk, som han satte ned ved den Væg i Butikken, der var ligeoverfor Indgangsdøren; han

lagde noget, der lignede en tynd Stok, paa Disken. Saaledes var han forberedt, som den Mand, der vil værge for sit Liv, saalænge han for-
maar, skønt hans Hovedstyrke er den Tro, at han staar i Herrens
Haand; saa var han færdig, saaledes som den Mand er færdig, der
har overvunden al Tvivl, som er paa det rene med sig selv, og som
veed, hvad han vil gøre.

Skaren standsede udenfor Døren; nogle holdt Sten i Haanden,
men der blev ikke kastet en eneste. Den gamle traadte frem i Døren,
og spurgte, om de ønskede at tale med ham? Der var ingen, som
svarede; men, da han gentog sit Spørgsmaal, traadte en skummel
Karl, som ikke var fra Frederiksstad, frem og sagde: „Ja! vi mener,
at det er Uret, at De ikke som alle andre vil give Bidrag til Kanon-
baadene, saa vi kunne jage de danske bort, saasnart de komme.

„Jeg har givet mit Svar oppe paa Raadhuset, og som det lød
der, saaledes lyder det ogsaa her!“

Ved disse Ord rejste der sig en stærk Mumlen iblandt Massen;
der hørtes Trudsel om, at nu var den rette Tid; at det var en Skænd-
sel, om Sligt skulde gaa upaataalt hen. Den gamle stillede sig midt i
den aabne Dør, uden Hat, med det snehvide Haar strøget tilbage, og
sagde:

„Børn! I snart 60 Aar har jeg levet her iblandt Eder, enhver
her i Byen kender mig. Saaledes som I kommer i dette Øjeblik, er
I aldrig før kommet til mig, og jeg ser dog, at de allerfleste af Eder
har besøgt mig før. Det kan være, at jeg imod min Vilje har gjort
Uret imod nogen af Eder, maaske uden at vide det; thi jeg er kun
et Menneske; jeg beder enhver, mod hvem jeg nogensinde har handlet
ilde, om at træde frem, og gaa i Rette med mig.“

Der kom ingen.

„Det er mig en Trøst, at ingen træder frem imod mig; men det
er mig ikke nok. Det er jo ogsaa at gøre ondt, naar man kan gøre
det gode, men gør det ikke, derfor vil jeg gøre Eder et andet Spørgs-
maal: Var der nogen iblandt Eder, som begærte at komme igennem
denne Dør, hvor jeg nu maa staa som en Vogter imod Eder, og Ind-
gangen blev ham nægtet? eller var der nogen, som gik derind, og
som gik ud igen, misfornøjet og vred, fordi han var gaaet forgæves?
— Jeg tror at se en staa derhenne iblandt Eder, som besøgte mig,
da din Kone og Børn allesammen laa af Typhus, og alle lukkede
Dørene for dig, at de ikke skulde blive smittede, — lukkede jeg ikke
op for dig? og du paa den anden Side, kom du ikke engang en Aften-
stund ind til mig, da dit Hus skulde sælges? og du derhenne, kom
du ikke en Dag, da Vandet var brudt igennem og truede med at
styrte din Ejendom i Graven; — jeg spørger Eder: vare I vrede, da
I gik bort fra mig?“

Der kom intet Svar; alt var stille.

„Jeg siger det ikke for at rose mig; thi dersom jeg har haft Evne til at gøre godt imod nogen, saa er Æren den Herres, der gav mig Evne og Vilje dertil, og ikke min; men, dersom nogen af Eder, Børn! kom for at betro Eder til mig, eller for at hente Bistand i Raad eller i Daad, saa veed jeg ikke, at jeg nogensinde har lukket min Dør for Eder; og jeg siger det atter i denne Stund, heller ikke i Fremtiden skulle I finde den lukket, ligesaa lidt som i denne, dersom det er i en saadan Anledning, at I ville tale med mig.“

En enkelt begyndte at snige sig bort; det begyndte at se ud, som om det hele forgæves var sat i Scene; de bagerste, som ikke kunde ses fra Døren, begyndte derfor at trykke de forreste frem imod den; skønt de strede imod, kom de dog nærmere og nærmere, og, da endelig en inde i Stimmelen tog Mod til sig og raabte: „Hvorfor høre I paa al den Sludder? Ned med Forræderen!“ — truede de med at trænge ind ad Døren.

Da den gamle hørte Raabet, steg Blodet ham op i Ansigtet, han vendte sig om, tog Stokken fra Disken, og sagde med høj Røst:

„I kalder mig en Forræder? Er der da en eneste iblandt Eder, som jeg i disse 60 Aar har forraadt, naar han betroede sig og sin Velfærd til mig? hvor kan I saa tro, at jeg nu skulde blive en Forræder imod Sandhed og Ret? — Jeg hørte det Ord „Sludder“; jeg spørger Eder, og beder Eder svare mig: „Har jeg nogensinde givet mit Ord, og brudt det? har min Tale til Eder nogen Tid været ja! nej! eller nej! ja? — har jeg lovet noget, som jeg ikke har holdt?“

„Ingen svarer, saa maa I vel give mig Ret; men jeg spørger Eder atter: tror I, at, naar jeg i denne Stund lover og forsikrer noget, saa vil jeg holde det?“

„Ja! det tro vil!“

„Godt! saa hører: Denne lille Stok er en Lunte, og den lille Tønde, der staar hist henne, er fyldt med Krudt; tror I mig, naar jeg her lover og forsikrer, at i det Øjeblik den første af Eder vover at trænge sig frem over dette Dørtrin, saa sætter jeg Luntten til Tønden, og vi alle, I med mig, sprænges i Luften! Jeg siger Eder: det skal blive Eders Modtagelse i Dag“.

Saa stor var den Magt, der laa i den Mands Tale, som i 60 Aar aldrig havde sagt nogen Usandhed, at ikke en af dem, der kendte ham, tvivlede om, at han vilde gøre, hvad han sagde. Massen skiltes ad; der hørtes om Aftenen enkelte Raab paa Gaden; men ikke en Rude blev slaaet itu, og ikke et Menneske traadte ind ad Døren. Næste Morgen gik „Grossvater“ sin sædvanlige Tur hen over Torvet til sin Søn; alle de, der mødte ham, hilste ham som sædvanlig; det

var, som om Gaarsdagen skulde glemmes paa begge Sider, og det er vist, at han huskede aldrig mere deres Ansigter, der hin Eftermiddag havde staaet udenfor hans Dør; hans Haand var ligesaa aaben imod dem, som imod alle andre.

Et Aarstid var gaaet hen; Oprøret, oppustet ved Løgn og næret af Falskhed, beredte sig til den sidste Kamp. Bestyrelseskommissionen sad i Flensborg, den oprørske Regering i Rendsborg; fra begge Sider udgik Befaling til Befolkningen om at indbetale Skatterne, og det hørte til de allerstørste Sjældenheder, at nogen i Sydslesvig sendte Pengene til Flensborg; selv om nogen Skatteyder havde haft Lyst dertil, var Terrorismen saa stor, at de ikke turde. Der blev holdt Møder rundt omkring, Øvrigheden stillede pro forma de forsamlede det Spørgsmaal; hvorhen de vilde sende deres Skatter? men Svaret var altid det samme i de sydlige Egne: „Til Rendsborg!“

Amtmanden havde indkaldt et saadant Møde; alle de store Jordejere mødte; det sædvanlige Spørgsmaal blev gjort; Svaret lød som sædvanlig. Den gamle repræsenterede den største Skattesum; men, da han blev spurgt, svarede han: „Til Flensborg!“ Forbavelsen var ikke saa stor, som man skulde have troet, formodentlig fordi de forsamlede havde en Anelse om, hvorledes Svaret vilde komme til at lyde; og, da de kendte den gamles bestemte Karakter, der ganske vist ikke lod sig rokke ved de Midler, som sidste Gang blev anvendte, bestemte Amtmanden sig i Begyndelsen at tage Sagen ganske rolig; og spurgte derfor, om de ikke maatte erfare Grunden til at han, ene af dem alle, valgte Flensborg.

Hans Svar lød: „Det undrer mig meget, at de Herrer kunne være i Tvivl om, hvad Grunden er. Jeg skal ikke optage det som en Fornærmelse imod mig, men jeg troede, at de mange Aar, jeg har levet iblandt dem, ogsaa maatte have overbevist dem om, at jeg har bestræbt mig for at øve i mit Liv, hvad jeg lærte i min Børnelærdom: „Vi Undersaatte skulle ære vor Øvrighed ved Lydighed og trofast Hengivenhed, samt sky Opsætsighed og Oprør imod den, som Oprør imod Gud, og imod hans Anordning“.

Amtmanden svarede: „Ja! denne Følelse dele vi visselig alle, og ære den hos alle, hvor den findes; men just derfor sende vi Skatterne til Rendsborg, fordi den lovlige Øvrighed er der“.

„Hr. Amtmand! Jeg er en gammel Mand, men jeg har aldrig givet mig af med at forandre Guds Anordning. Dersom nogen maa ske indtil nu har kunnet være i Tvivl om, hvor den lovlige Øvrighed var, saa kan han jo nu ikke være det længere, efter at vor allernaadigste Konge har indsat Bestyrelseskommissionen, og har befalet os at lyde den“.

„Men, Hr. Borgmester! jeg har altid anset Dem for en beskeden og en ydmyg Mand; hvor vil De da tro, at De skulde være den eneste af alle, om ikke i begge disse Amter, saa dog i dette ene store Amt, der skulde være paa rette Vej, medens alle vi andre skulde være i Vildfarelse. Maaske er det, fordi De endnu har beholdt den danske Konges Mærke*), som andre allerede forlængst har sendt Hans Majestæt tilbage, at De føler Dem i højere Grad forpligtet imod ham, end alle vi andre.“

„Jeg kan kun dertil svare, at en saadan Ytring af Dem, Hr. Amtmand! bedrø end noget andet viser, at aldrig har De kendt mig, og aldrig vil De komme til at kende mig; thi vore Veje kommer aldrig til at løbe sammen.“

„Ja! saa maa jeg gøre Dem opmærksom paa, at Deres Erklæring bliver at føre til Protokols; og jeg antager, at jeg udtaler den almindelige Mening, naar jeg tilføjer, at det er med stor Indignation, at vi har været Vidne til, at en eneste Mand har haft Hjerte til at bryde den Enighed i Opofrelse imod vort Fædreland, der ellers lyser alle vegne“.

„De tager atter fejl, Hr. Amtmand! hvis De tror, at jeg skulde modsætte mig, at mit nej bliver indført i Protokollen, som det eneste imellem alle de Herrers ja'er; jeg vilde tværtimod have forlangt det, for at mine Medborgere i de kommende Tider skulde kunne se, at der var een ærlig Mand i Frederiksstad. Hverken vil eller kan jeg være med til at nedkalde Straffen over en By, hvor jeg har levet i 60 lykkelige Aar“.

Amtmanden lod Sagen føre til Protokols, som han vilde; faa Maaneder efter løb han bort for den sig nærmende Dom. Den gamle blev, som altid, rolig i sin Gerning, og blev Vidne til, at Utroskabens Løn blev betalt af ham, „der lader Stenene tale, naar Menneskene tie“.

*) Han var Ridder af Danebrog.

11. November 1918.

Ved Gl. E.

Brat — en Nat — var de forbi!
Bagfra kom der Boj; „No slåp I fri!“
Men da kund' vi hverken græd' heller le,
knap kund' vi høe, knap kund' vi se;
vi saa kun stell' — ind i vos sjell.
Di goe inne Støj — vi goe inne Falloj.
No haj vi skreggen i sie Aae,
å da di så soj: „No må I gaa!“
da lod der hverken „Hodt“ heller „Hurra“ —
vor Kraft var brænd a.

Brat — en Nat — var de forbi!
Di vagt å såd op den hele Vi,
vi vild' så gjern' haj sungen å le,
inne haj hinder' vos i, te de ske;
men vi kund' it fat — ålt i jen Nat,
etter så moje Nød — etter Rædsel å Død,
Så tov vi helt stell' vor Bøss' å æ Nakk'
å marsher' tebag urren Støj å Snak,
en lille Flok Menig', et Bataillon,
tre Artillerister, en Eskadron.

Brat — en Nat — var de forbi!
Di kund' it fat, te vi var fri:
De er kun æ Nat, te di holder Ro,
mor'n begynde de egjen, kan I tro,
med Bump å Skrald, med Dump å Knald,
mor'n, kan I tro — er de øvver med æ Ro!
Den Nat den siest? — å it mer' Kri?
å do — å do skuld' slip fri?

Brat — en Nat — var de forbi!
Di gik å drømt den hele Vi.
Di slæft vor' Ben — øvver Snavs å Sten,
vi lænt å dem -- der it kom hjem.
Bag vos i Vaag' laa Kri å Nød,
— bag vos gik te Ro æ Dod.

Krigsfangerne ved Rejsby.

Tø, der ikke kom hjem.

Af H. Lausten-Thomsen.

I efteråret 1915 lå der bajerske landstormsmænd i Rejsby og Hviding sogne. Det hændtes ret tidt, at de standsede krigsfanger, der søgte at slippe over grænsen. En af landstormsmændene ved navn Buurmann blev en dag ved Lundsmark overmandet af tre russiske flygtninge, der bandt hans hænder på ryggen, tog hans bøsse fra ham og kastede den i vejgrøften. De gjorde ham ellers ingen fortræd, men slap godt over grænsen.

Lidt nord for Rejsby ligger mejeriet, og lige nord for dette bor vejmand Chr. Jørgensen. Imellem deres huse og jærnbanelinjen ligger nogle tilplantede sandhøje. Jørgensen var tysk soldat, men hans hustru hørte om aftenen den 20. oktober 1915, at der blev skudt ovre ved plantagen.

En soldat havde set et par flygtninge, der havde vovet sig ud af plantagen, sandsynligvis for at lede efter mad. Landstormsmændene fra Rejsby og Hviding blev tilkaldte. Nogle af de Rejsby soldater kom fra kroen; en enkelt stod og holdt med den ene arm om en telefonpæl, medens han fyrede sin bøsse af i luften.

Så blev der holdt klapjagt, plantagen var omringet, og der blev skudt, så ingen vovede sig ud af mejeriet. En russer kom til syne i skovens udkant, det var officers-stedfortræderen Ilja Pamlishim, 30 år gammel. I kirkebogen betegnes hans regiment „Königl. Podolsk Spirga“. Han blev skudt ind i baghovedet, så hjærneskallen sprængtes.

En belgisk soldat, købmand René Lange fra Liège, 34 $\frac{1}{2}$ år gammel, soldat ved det belgiske frivillige kolonialkorps, blev opdaget under et træ. Han kom frem, der fortælles i Rejsby, at han foreviste billeder af sin hustru og sine børn og bad om pardon; men Buurmann, der selv for kort tid siden var bleven skånet, skød ham på nært hold ihjel med et revolverskud i brystet. — De bajerske soldater var meget kry af deres dåd. „To døde og tre levende“, meldte en af dem om aftenen sin kvartervært. Kirkebogen meddeler kort efter at have anført de skudtes personalia:

„Die beiden Kriegsgefangenen wurden auf ihrer Flucht abends um 10 Uhr im Tannenwäldchen östlich von Reisby erschossen. Drei andere ergaben sich und wurden gefangen.“ Den gang skrev man nemlig tysk i Rejsby sogns kirkebog.

Folk i Rejsby var naturligvis overordentligt betagne af tildragelsen, de taler endnu med stor harme om drabet på den våbenløse belgier og om Buurmanns råhed; de fulgte begravelsen af de dræbte fra deres vinduer, men ingen vovede at følge dem til jorde.

Der var dog også blandt tyskerne nogle, der følte, hvor tungt dette var. De anbragte et sålydende vers over gravene:

„Hier ruhen vom Feinde ungenannt
Ein Belgier! und einer aus Russenland.
Der Freiheitsdrang führte sie hier her,
Bis Reissy, doch weiter kamen sie nicht mehr.
Sie haben in jener Schreckensnacht
An ihre letzte Stunde des Lebens noch nicht gedacht.
Wie gross! — waren wohl der Beiden Sorgen,
Die jetzt hier Schleswigs Erde hält geborgen.
Und da die Erde uns alle vereint,
Seid Ihr hier! nicht mehr unser Feind.“ —

René Langes lig blev ført hjem til Liège den 18. januar 1923; men russeren hviler endnu på Rejsby kirkegård, og folk i Rejsby taler nu om at rejse et minde på det sted i plantagen, hvor fangerne blev skudt, kun ganske få kilometer fra det land, de vidste, vilde have bragt dem frihed.

Nogle sønderjydske Planter, deres Navne og deres Stilling i Folkloren.

Af Axel Lange og Chr. Seeberg.

Myosotis. — Forglemmigej. Skønt vi har 8 forskellige Forglemmigej Arter i Danmark, eksisterer der for Menigmand vel nærmest kun den i Grøfter og Enge voksende Eng Forglemmigej, de andre Arter overses enten for deres Lidenheds Skyld eller forveksles med den nævnte Art. Botanikeren Viborg indførte for Myosotis Navnet Kærminde, som vel blev en Del udbredt, men samtidig gik over til at betegne nogle andre Planter navnlig Tveskægget Ærepris og Vaarforglemmigej, nu bruges Kærminde sjældent til Forglemmigejen. Der knytter sig forskellige Sagn til Oprindelsen af Forglemmigejnavnet. Saaledes fortælles at et elskende Par vandrede sammen langs en Flod. Den unge Mand vilde plukke en ved Bredden voksende smuk, blaa Blomst til sin elskede, faldt i Vandet og druknede; men inden han sank i Bølgerne, rakte han Blomsten henimod Pigen og raabte: „Forglemmigej!“ De fleste vil vel nok mene, at „Forglemmigej“ er uløseligt knyttet til Myosotis og antage, at Forbindelsen mellem Navn og Plante er ældgammel, maaske ogsaa tro, at Navnet maa have en vis poetisk Oprindelse, selv om foranstaaende Fortælling er lovlig sagnagtig. Og saa er Forholdet dette, at „Forglemmigej“ kun har været knyttet til Myosotis i 150-200 Aar, saavidt os bekendt er

det nemlig først 1767 at Navnet *Forgætmigej* blev brugt til denne Plante. Sagen forholder sig vistnok saaledes: Det engelske Navn *Speedwell*, der betyder „Levvel“ og *Forget me not* = „Glem mig ikke“ var langt tilbage knyttet til *Tveskægget Ærepris*. Her i Landet har vi *Forglem mig ikke* til samme Plante allerede 1672. Denne Urt har maaske faaet disse Navne, fordi Blomsterne hurtigt falder af. Tilfældigt er Navnet blevet overført til nogle andre Planter (ikke danske), der brugtes som Folkelægemiddel og var af ubehagelig Smag, hvorefter Navnet *Forglemmigej* skulde forklares saaledes, at man ikke let glemte den bitre Medicin. Dernæst er Navnet, vel atter tilfældigt, blevet overført til *Myosotis*, Blomsten er blevet Venskabstegn, og man er straks rede med et smukt lille Sagn om Navnets Oprindelse. Af det foregaaende vil ses, at *Forglemmigej* Navnets Tilknytning til forskellige Planter ikke gælder for Danmark alene. Endnu skal bemærkes, at Planten i Angel betegnes med *Forgjæt mig ej* og paa Als med Variationen *Forheks mig ej*. Fra Flensborgegnen kendes *Katteøje*, udtalt *Katyn*, et Navn den har tilfælles med flere andre blaa-blomstrede Planter især *Ærepris* Arter.

Efter Birgitte Møller: „Vilde Planter“, skal anføres en kristelig Legende om *Forglemmigej*navnets Oprindelse: „Da Vorherre havde skabt alle Blomsterne og givet dem Navne, var en lille Blomst, der voksede ved en Bæk, bleven glemt. Den gik da frem for Guds Trone og sagde: „Gode Fader! alle Blomsterne gav du et Navn, kun mig har du glemt, jeg beder dig ogsaa i din Kærlighed at tænke paa mig!“ Og Vorherre svarede: „Jeg skal ikke glemme dig, glem du saa heller ikke mig. *Forglemmigej*, det skal være dit Navn.“ Talrige Folkesagn knytter sig ligeledes til den skønne, lille Blomst. Hemmelige Skatte skal man kunne finde ved dens Hjælp og Kærligheden fremkaldes i dens Hjerte man attraar.

Orchis — *Gøgeurt*. Af Orchideernes talrige Slægt, der findes udbredt i Troperne i de mest afvigende og ofte ret fantastiske Former, har vi i Danmark 32 Arter. Af disse er nogle overordentlig sjældne. Et Par af de sjældneste er blevet fredede, saaledes at al Opgravning af dem er forbudt, ingen af disse forekommer dog her i Sønderjylland. Den største Slægt her i Landet indenfor Familien er *Orchis*, hvorefter hele Familien har faaet Navn. Der er tre *Gøgeurter*, indbyrdes ret ens, som er særlig almindelige, de to vokser i Enge, den tredie i Krat og paa høje Enge; de har røde Blomster og ofte brunplettede Blade. Det almindeligste Navn for disse *Gøgeurter* her i Sønderjylland er vistnok *Præstepintel* (*membrum genitale*), hvilket Navn varieres paa mangfoldige Maader. Et andet Navn, som ogsaa er godt kendt, er *Gøjskrød*, der fortæller os, at Plantens Blomstring omtrent falder sammen med *Gøgens* Ankomst. Et tredie Navn, der selvfølgelig er en Afledning af det første, men er lidt mere neutralt, er *Præst-prikker*. Det sidste hentyder til Pletterne paa *Gøgeurtens* Blade, der efter den kristelige Legende skal være fremkommen af Bloddryp fra den kors-

fæstede Frelser. Et andet Sagn fortæller, at Pletterne stammer fra Jomfru Marias Taarer.

De tre her omtalte Arter (*O. incarnatus*, *majalis* og *maculatus*) har ogsaa nogle Navne, som staar i Forbindelse med deres underjordiske Dele. De har nemlig haandformet delte Knolde, og man iagttager, at der findes 2 Knolde ved hver Plante: en mørk, visnen eller indskrumpet og en frisk, hvid, fyldig; denne sidste skal ernære det Skud, som skal udvikles næst Aar. Man har paa Grund af dette Forhold kaldt Planten Herrens Haand og Fandens Haand eller Trolden og Jomfruen, naturligvis er det den mørke, visne Knold, der betegnes som Fandens Haand og Trolden. Disse Navne kendes dog ikke i Sønderjylland.

Af Orchisknoldene udvindes Salep, der endnu bruges i Medicinen som mildt stoppende Middel. I gamle Dage brugtes de friske Knolde efter Henrik Smids Lægebog mod Impotens, hvorimod de visne Knolde fremkaldte denne Svaghed, hvorfor de brugtes af Munkene.

Ogsaa som Trylleurt fandt Gøgeurten udbredt Anvendelse, lagt under et sovende Menneskes Hoved faar man dennes Hu til at vende sig til sig, i Norge har man et Navn Hugvendelsesgræs, som svarer til denne Overtro.

Ranunculus — Ranunkel eller Smørblomst. Forskellige Arter af denne Slægt findes voksende i Enge, Kær og Grøfter, andre holder til paa Strandenge og atter andre i Skove, en enkelt findes som Ukrudt i Kornmarker i vore sydligere Provinser. De gule Blomster gør Ranunklerne ret fremtrædende. De fleste kaldes foruden de foran anførte Navne Smørblomm, Arten *R. repens* kaldes i Sundeved af og til Vild Seldrig. Antagelig har man fundet en vis Lighed mellem dens Blade og Selleriens. Endvidere skal nævnes, at Jegtblomm knyttes til nogle af Arterne, enten har deres Anvendelse som Lægeurter (Jegt = Gigt) givet Anledning til Navnet, eller ogsaa, hvad der maaske er mere sandsynligt, skal Aarsagen søges i samme Forhold som Iglegræsnavnet, der er anført i det foregaaende for flere forskellige Planter. (Om Navnet Smørblomst se under *Caltha*).

Trollius europæus — Engblomme. Den er nær i Slægt med Kabeleje og kaldes forøvrigt i mange Egne ved dette Navn. Det er dog en stateligere Plante end Kabeleje, de lysgule, kuglerunde Blomster bæres af høje, stive Stilke. Af Navne fra Sønderjylland skal nævnes Kukling og Koblomm, hvilke dog ogsaa genfindes i andre Egne af Landet. Derimod synes Navnet Æggedørrel ogsaa udtalt Ægedyrrel eller Egedørrel og som har Hentydning til Blomstens Lighed med Blommen af et Æg at være af speciel sønderjydske Rod. Forøvrigt er dens latinske Slægtsnavn *Trollius* dannet af det gammeltyske *Troll*, der betyder Kugle og er saaledes et kunstigt latinsk Navn.

SAMLEREN.

Trykfejl: Paa forrige Hæftes Omslag for 1. Nov. 1928 staar fejlagtigt Nr. 6. Det skal være Nr. 5; nærværende Hæfte er først Nr. 6.

Mundheld.

Han og hun.

1. De faldt novve, soj æ Mand, da faldt hans Kuen ue a æ Seng.
2. Do kan faa et, som do vil ha et, men lysgrøent ska de vær'.
3. Som do vil, vil æ lig' tvær imoe for å føj' dæ.
4. Æ vidst it, te min Kuen var tumbæ, før hun sång ved æ Boe.
5. Hold æ Klæp, Kvind, å lad et brænd.
6. Tør din Nejs, din snatte Kvind, de var de siest, min Mand han soj, inden han død', — å det soj han åltid så venle.

Mad og Drikke.

7. Suk, Simon, der er Pøls' i æ Luft.
8. Den Fisk spis æ it, soj han æ Boss', da skuld' han ha' Pand'-kager
9. Det fylder it mer', som en Æert i en Bjørn.
10. Det er, li'som en strækker æ Tung ue a æ Vinde (Vindue).
11. Det kommer sæ it så nøj med en Pøls' i Slavttid.
12. Ja, det ved Gud, Stinne, Kød ska vi ha', om vi så ska slavt æ Kat.
12. a. Heller' en Lus i æ Kaal som ingen Kød.
13. Jøsses Maren, hvo di kan æd'!
14. Hug i jer, I langored'!
14. a. Store Oe å fedt Flæsk, de gær let igennem æ Hals.

Renlighed.

15. Ren å pæn vil æ vær', soj æ Kuen, da veend hun sin Særk aa Nysmor'n,

16. Rent ska de vær', soj æ Kælling, da tørrød' hun æ Boe a med æ Katkilling.
17. Rent å pænt ska de vær', soj æ Kromand, da tørre han æ Glaes med æ Skjort'.
18. Nejs å Mund ren, så vidt æ kan naa, soj æ Mand, han slejt sæ sjel med æ Tung.

Æ Mand.

19. De kan vær' novve i et — soj æ Mand, da vråt han i et lerre Skoffel.
20. De kan vær' novve i et, — soj æ Mand, han tåsk sin Håvve for anden Gang.
21. Sikken jen! — soj æ Mand, da skrev han en 2.
22. Det slirre — soj æ Mand, da slæft hans Hoj.
23. For Måløe kan der ingen — soj han æ Mand, da rev han æ Hael a æ Kalv.
24. De var møje soj han æ Mand, da gik han å fæk it.
25. De var ejsen møje — soj han æ Mand, da fek han it novve.
26. Gut getroffen! — soj han æ Mand, da bed æ Huend ham i æ Træben.
27. No hjælp mæ da Guj! — soj han Claus, da bed æ Kok ham.
28. So! — soj han æ Mand, da red han aa æ Galt.
29. De stær i Raj — soj han æ Mand, da haj han kun jen Ko.
30. Pøls! — soj æ Mand, da aad han a æ Vost.
31. Skrig bare væk — soj æ Mand, han var ved å rapp' sin So.
32. No æ æ snaet for Skar — soj han æ Mand, da haj han slovn Græjs i tre Dav.
33. Æ tviel — soj Pæ Tækker, da ruest han.

(Forts).

Samlet af Elever i Tønder danske Folkeskoles 8. Kl, ved Cl. E.

Skast Kirke. På Bovnsmark nordvest for Skast lå i gammel Tid en Herregård. Her boede en Frue, som blev uenig med Fruen i Ballum. Så byggede hun Skast Kirke for at vise, at hun havde Råd til at have en Kirke selv. Hun hed Maria, derfor hedder Kirken Mariekirke. Og Prædikestolen står på Kvindfolksiden.

Eftør Kr. Bøjer, Åsgård, ved A. Bjørrum.

Spøgelset ved Brunbjerg. I Løjt Sogn fortælles, at en hovedløs Hest løber omkring ved Brunbjerg. En ung Pige, som en Aften sent skulde der forbi, kom i Tanker om Spøgelset, blev bange og gav sig til at løbe. Hun sprang over et Stengærde for at afkorte Vejen, men idet hun kom over paa den anden Side, faldt hun paa noget mærkeligt, som rejste sig og løb af Sted med hende paa Ryggen. Hun troede bestemt, at det var den hovedløse Hest, hun var kommet op at ride paa. Senere viste det sig, at det var en Ko, der havde ligget bag Diget og nu løb med hende paa Ryggen.

Anna Jøpson, Tønder.

Helligkilde. I den sydlige Del af Nr. Sejerslev, Emmerlev Sogn, ligger en Dam, hvor der efter Sagnet engang skal være druknet en hvid Hest. Siden den Tid havde Vandet Lægedomskraft.

(Meddelt af Søren H. Sørensen, Sdr. Sejerslev).

Kilden nævnes ikke i Aug. F. Schmidt: Danmarks Helligkilder. Den må nærmest henføres under Typen: Helligt Dyr forårsager Helligkildes Udspring (jfr. „Danmarks Helligkilder“ S. 90 f.), men noget helt tilsvarende Sidestykke synes ikke at eksistere.

A. Bjørrum.

Rytteren og hans Skimmel. Under Trediveårskrigen sad nogle Folk og drak i et Værtshus i Pad-

borg. Blandt dem var der en Rytter, og da de kom op at skændes, endte det med, at de andre begravede Rytteren og hans hvide Hest levende i en Kælder. Siden den Tid vover ingen at komme i denne Kælder ved Nattetid, for Rytteren og hans Skimmel stiger hver Nat op af deres Grav og rider forbi Husene i Nærheden, og der hvor de Folk boede, som begravede ham, banker Rytteren paa Vinduerne, og ingen vover at se ud.

Carsten Petersen, Tønder, ved Kæthe Borg.

Hekse. I Allerup ved Toftlund boede engang en Kone, om hvem Folk troede, at hun var en Heks, som kunde omskabe sig til et Dyr. Saaledes havde hun engang omskabt sig til en Hare. Da var der en Jæger, som skød efter Haren med en Sølvknap og ramte den i Benet, og næste Dag havde den gamle Kone et lamt Ben.

Engang kom en Mand løbende forbi den gamle Kones Hus. Med et kunde han ikke fortsætte ad sin Vej, men en anden kunde han nok komme. Mens han nu stod der maalløs af Forundring, kom der et Ligtog forbi. Den gamle Kone, som havde omskabt sig til en Hare, sad og saa til, men da Haren derefter løb, kunde Manden ogsaa frit gaa videre.

I Toftlund var der en gammel Kone, som kunde hekse. Den gamle Gaard, hun boede i, brændte engang. Hun havde en Bog, man kalder Cyprianus, og da Gaarden brændte, brændte alt, kun ikke Cyprianus. Der fortælles ogsaa, at hun har forhekset nogle Børn. Deres Sygdom begyndte med en stiv Finger og bredte sig derefter over hele Kroppen, og de døde efter en pinefuld Sygdom.

Karen Hansen, Tønder.

Tønder Amts Centraltrykkeri

Østergade 40

Tønder

Telefon 141

Bog- og Akcidenstrykkeri
Formularlager - Bogbinderi

Udkommet er:

H. P. Hanssen:

ET TILBAGEBLIK

Barndom og Ungdom.

Kr. 7,75.

Bogen kan faas gennem

Hans Beck's Boghandel

Tønder.

Johs. Paulsen Schmidt's Boghandel, Tønder

Vestergade 67

Telefon 261

Stort Udvalg i Skønlitteratur, Fyldepenne, Æskepost, billige franske Raderinger og Lædervarer.

Hurtig

og præcis Besørgelse af alt indenfor Bog-, Kunst og Musik-Branchen fra Inland og Udland.

I VESTSLESVIG

bør man læse

VESTKYSTEN.

Bil-

Traktor — Motor — Maskin

Smøre-

Olier

Fedt, Vognsmørelse, Gear-
kasseolie og Drivremme

kun Ima Kvaliteter

CARL BORCH

Tønder

Telf. 44

V. J. LUND

Bogbinderi og
Protokolfabrik
TØNDER

Østergade 40

Over Gaarden

Alt Bogbinderarbejde
udføres hurtigt og solidt.

LYS & KRAFT
RADIO
STOREGADE 24 TLF. 378
N. PICULELL

Sønderjydsk Maanedsskrift

Tønder

Postgiro Nr. 9816.

Abonnementspris fjerdingaarlig ved Posten Kr. 1,65, — i
Boghandelen eller frit tilsendt fra Seminarielærer Eskildsen
i Tønder Kr. 1,50.
